

HANDBOK för hantering av anställdas immateriella rättigheter inom Region Stockholm

EN VÄGLEDNING OM BEGREPP, REGELVERK och ANVÄNDNING

Innehållsförteckning

1.	Inledning	3
2.	Syfte.....	3
3.	Handbokens upplägg.....	3
4.	Stöd och kontaktuppgifter i ett inledande skede	5
5.	Typ av immaterialrätt.....	5
6.	Läraryrket och immateriella rättigheter	8
7.	Dokument och avtal vid innovationsutveckling.....	9
7.1	Avtal.....	9
7.2	Avtal om Fri brev.....	10
7.3	Framtagna mallar.....	10
8.	Fallstudier avseende anställdas innovationer som leder till immateriella rättigheter inom ramen för anställningen	11
8.1	Fallstudie App	11
8.2	Fallstudie produkt (Patent).....	12
9.	CHECKLISTA för medarbetare.....	14
10.	CHECKLISTA för chef och arbetsgivare	14

1. Inledning

En viktig del av verksamhetsutvecklingen inom Region Stockholm är att stödja utveckling och nyskapande av produkter, tjänster och metoder. (Innovationsstrategi för Region Stockholm, RS 2019–0672). Region Stockholm uppmuntrar anställda att tänka kreativt och bidra till utvecklingen av Region Stockholm vilket är till nytta för invånarna. Ibland uppstår så kallade immateriella rättigheter vid sådant utvecklingsarbete inom ramen för anställningsförhållandet i Region Stockholm.

Med immateriell tillgång avses en rättighet till ett intellektuellt verk. För att det ska vara fråga om en tillgång ska det ha uppkommit en identifierbar tillgång som förväntas ge upphov till framtida nytta och ofta till ekonomiska fördelar.

2. Syfte

Syftet med handboken är att med utgångspunkt i Region Stockholms innovationsstrategi beskriva hur hantering av immateriella tillgångar som uppstår under en anställning i Region Stockholm bör ske. Handboken bygger på anvisningar (RS 2020–0470) och ska vara ett stöd för både arbetsgivare och arbetstagare i situationer kring utveckling som uppstår.

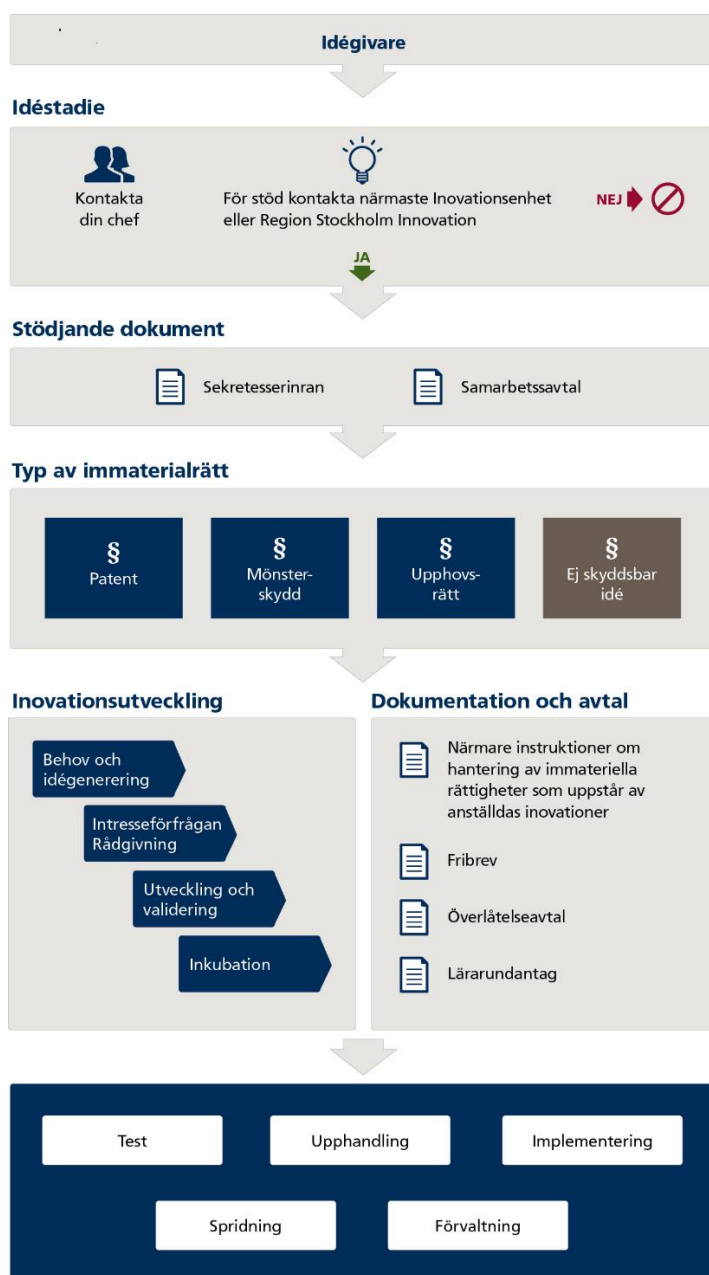
Regelverket för immateriella rättigheters uppkomst och skydd ser olika ut. En individuell juridisk bedömning bör ske i varje enskilt fall av vad det är för typ av rättighet, hur den uppkommit, hur resultatet ska hanteras etc. Detaljerade *anvisningar avseende hantering av anställdas immateriella rättigheter vid Region Stockholm* (RS 2020–0470) kan laddas ned sll.se/innovation.

Det finns i dagsläget inte angivet i Region Stockholms anställningsavtal eller kollektivavtal vem som äger en immateriell tillgång.

3. Handbokens upplägg

Handboken för hantering av anställdas immateriella rättigheter inom Region Stockholm är en vägledning som ska bidra till en gemensam tolkning av centrala begrepp inom området immateriella rättigheter. Handboken ska vara en hjälp för chefer och medarbetare i situationer som uppstår vid innovations- och utvecklingsarbete. Handboken beskriver kortfattat de anvisningar som ska tillämpas i olika situationer. Chefer och medarbetare ansvarar för att känna till vilka regelverk som gäller kring olika former av immateriella rättigheter. Verksamhetschefer ska sprida information och kunskap vidare i sina organisationer och säkerställa att medarbetare känner till anvisningarna kring immateriella rättigheter.

Strukturen på handboken följer nedanstående schematiska upplägg. Det bör identifieras vilken typ av immaterialrätt som kan komma ifråga om idén kommer att utvecklas inom ramen för anställningen. De aktuella immaterialrätterna beskrivs i handboken. I handboken beskrivs sedan innovationsutvecklingen i generella termer inklusive de avtal och dokument som kan komma att behöva upprättas. Handboken avslutas med exempel på fallbeskrivningar, se sll.se/innovation

Figur. Hantering av Immateriella rättigheter som uppstår av anställdas innovationer.

4. Stöd och kontaktuppgifter i ett inledande skede

Vid diskussionen mellan medarbetare och chef om möjligheten att utveckla idéer inom ramen för anställningen bör flera frågor redas ut kring en eventuell utveckling av en medarbetares idé. I detta skede kan chefer inhämta stöd från enheten [Region Stockholm Innovation](#) vid regionledningskontoret eller [Region Stockholms innovationsenheter](#).

Det kan också bli aktuellt med att upprätta olika typer av dokument, såsom ett avtal med medarbetare, sekretesserinran eller samarbetsavtal om flera parter är involverade.

En medarbetare som har en idé/uppfinning som kan leda till ett framtida patent ska vara medveten om att en sådan uppfinning inte får vara känd på något sätt. Om idén sprids och på så sätt blir känd kan den sedan inte registreras som patent. När chefer och medarbetare diskuterar förutsättningar för att utveckla idéer under arbetstid är det därför viktigt att beakta detta.

5. Typ av immaterialrätt

Patenträtt, mönsterskydd och upphovsrätt är exempel på immateriella rättigheter som kan uppkomma inom ramen för en anställning. Regelverket om uppkomst och skydd av dessa ser olika ut.

Patenterbara uppfinningar

Enligt lag (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar (LAU) kan anställdas patenterbara uppfinningar delas in i tre kategorier:

1. Forskningsuppfinningar
2. Andra tjänsteuppfinningar
3. Övriga uppfinningar

1. Forskningsuppfinningar: Om forsknings- eller uppfinningsverksamhet utgör den huvudsakliga arbetsuppgiften för en arbetstagare och om en uppfinning tillkommit såsom resultat av denna verksamhet har Region Stockholm rätt att inträda som ägare till den s.k. forskningsuppfinningen. Detsamma gäller om uppfinningen utgör en lösning på en i tjänsten förelagd och närmare angiven

uppgift. Detta förutsätter att uppfinningens utnyttjande faller inom Region Stockholms verksamhetsområde.

2. Andra tjänsteuppfindingar är uppfinningar som tillkommit i annat samband med anställningen än i forsknings- och uppfinningsverksamhet. I sådana fall har Region Stockholm rätt att använda uppfinningen i sin verksamhet under förutsättning att uppfinningens utnyttjande faller inom Region Stockholms verksamhetsområde. Det blir alltså frågan om en slags nyttjanderätt som tillfaller Region Stockholm. Andra har dock också rätt att nyttja uppfinningen. Dessutom gäller enligt lagen att Region Stockholm har företräde framför andra att förvärva äganderätt till uppfinningen genom att träffa en överenskommelse med den anställde.

3. Övriga uppfinningar är enligt lagen uppfinningar vars utnyttjande faller inom Region Stockholms verksamhetsområde men som tillkommit utan samband med anställningen. I dessa fall har Region Stockholm företräde framför andra att inom viss tid genom överenskommelse med arbetstagaren förvärva önskad rätt till uppfinningen, dvs. en optionsrätt att träffa avtal om licensrätt.

För andra tjänsteuppfindingar och övriga uppfinningar har Region Stockholm som arbetsgivare att överväga om Region Stockholm önskar förvärva full äganderätt. Vid sådant övervägande ska bl.a. följande faktorer beaktas:

- Möjligheten att använda uppfinningen till nytta för Region Stockholm
- Kostnaden för utvecklingen av uppfinningen
- Möjligheten att få hjälp av andra finansiärer eller innovationsstöd
- Potentiellt framtida ekonomiskt värde av uppfinningen,

Enligt LAU är medarbetaren berättigad till skälig ersättning om Region Stockholm förvärvar äganderätt till ett arbetsresultat som enligt ovan är en patenterbar uppfinning. Då ersättningens storlek bestäms ska särskild hänsyn tas till uppfinningens värde och den betydelse anställningen haft för uppfinningsverksamheten samt omfattningen av den rätt som Region Stockholm övertagit.

I egenskap av arbetsgivare måste Region Stockholm göra en bedömning av vilken kategori som uppfinningen hör till och ge besked om hur Region Stockholm ser på äganderätten till uppfinningen. Region Stockholm bör inom tre månader från det att anmälan gjordes återkomma i frågan. Under denna tid och fram till fyra månader har passerat efter det att arbetstagaren har underrättat får inte medarbetaren förfoga över uppfinningen eller sprida kunskap om den så att dess offentliggörande eller utnyttjande för annans räkning kan befaras.

Upphovsrätt

Den som skapat ett litterärt eller konstnärligt verk har upphovsrätt till verket. Det kan exempelvis vara skönlitterära eller beskrivande framställningar i skrift eller tal, bildkonst, musikaliska verk, fotografiska verk och datorprogram. Upphovsrätt innebär en rätt att förfoga över verket genom att framställa exemplar av det och genom att göra det tillgängligt för allmänheten. Upphovsrätt uppkommer i och med skapandet av verket och behöver alltså inte registreras för att uppkomma. En del av upphovsrätten är den så kallade ideella rätten. Den ideella rätten till ett verk innebär en rätt att bli namngiven som upphovsman och rätt att motsätta sig kränkande förändringar av verket.

För andra upphovsrättsliga verk än datorprogram är arbetsgivarens rätt oreglerad i upphovsrättslagen. Frågan om arbetsgivaren har fått rätt till upphovsrätten får istället prövas utifrån anställningsavtalets innehåll. Arbetsgivaren kan också i vissa fall hänvisa till konkludent handlande mellan parterna, dvs. hur arbetsgivare och arbetstagare agerat i det enskilda fallet, eller branschens allmänna villkor och sedvänja, men måste kunna visa att dessa omständigheter föreligger och att äganderätten övergått till arbetsgivaren. Genom praxis och juridisk litteratur har det vidare utvecklats en allmän princip som innebär att det genom anställningsavtalet är underförstått att vissa av upphovsmannens upphovsrättsliga befogenheter över verket överförs till arbetsgivaren, i den mån det finns något samband mellan anställningen och verkets tillkomst och beroende av hur starkt sambandet är, den s.k. tumregeln. Rätten innebär ett nyttjande av arbetsresultatet inom den verksamhet som arbetsgivaren bedriver och någon äganderättsövergång sker inte. Den s.k. tumregeln innebär förenklat att Region Stockholm normalt har rätt att nyttja upphovsrättsliga verk som skapats av medarbetare i tjänsten obehindrat. Dock kan det uppstå diskussioner kring frågan om ägande- respektive nyttjanderätt till upphovsrättsliga verk varför det är bra att eventuella rättigheter regleras i avtal mellan Region Stockholm och den anställde.

Arbetsgivarens rätt till en anställds upphovsrätt är inte reglerat i lag, förutom vad avser datorprogram. Upphovsrätten till ett datorprogram, som skapats av en arbetstagare som ett led i dennes arbetsuppgifter eller efter instruktioner från arbetsgivaren, övergår till arbetsgivaren, såvida inte något annat har avtalats. Det innebär att Region Stockholm har äganderätt till ett datorprogram som skapas av en medarbetare, om medarbetarens arbetsuppgifter innefattar att utföra sådant arbete. Region Stockholms rätt omfattar i dessa fall hela upphovsrätten till datorprogrammet.

För allmänna handlingar inom myndigheter finns som regel ingen upphovsrätt för beslut, yttranden, utlåtanden och protokoll. Handlingar från Region Stockholm får fritt återges och bearbetas av var och en. För dokument och publikationer som ges ut av Region Stockholm kan ett visst upphovsrättsligt skydd finnas och då ska upphovsmannens namn och källhänvisning anges. För vissa typer av andra allmänna handlingar finns ett fullt upphovsrättsligt skydd, såsom för kartor, tekniska förebilder, alster av bildkonst, musikaliska verk och diktverk.

Mönsterskydd

Med mönster avses en produkts eller produktfels utseende, som bestäms av själva produktens detaljer eller av detaljer i produktens utsmyckning, särskilt vad gäller linjer, konturer, färger, former, ytstrukturer eller material. Mönsterskydd uppstår genom registrering. Den som har skapat ett mönster (formgivaren), eller den till vilken formgivarens rätt har övergått genom registrering, kan få ensamrätt till mönstret (mönsterrätt).

Arbetsgivarens rätt till en anställds mönsterrätt är oreglerad. Mönster som framställts av en medarbetare som ett led vid utförande av dennes arbetsuppgifter eller efter instruktioner från Region Stockholm bör dock normalt anses tillhöra Region Stockholm när avtal saknas. Medarbetare som skapat mönster i tjänsten ska meddela detta till sin närmaste chef.

6. Lärarundantaget och immateriella rättigheter

Lärare vid universitet och högskolor omfattas inte av LAU till följd av det s.k. lärarundantaget i lagen. Lärare med anställning vid universitet eller högskolor har alltså fullständig rätt till sina patenterbara uppfinningar. Lärarundantaget får betydelse för de personer som har så kallad förenad anställning i Region Stockholm.

De personer som har förenad anställning omfattas av lärarundantaget i egenskap av lärare och forskare, medan hälso- och sjukvårdsanställda i Region Stockholm som även innehar en tjänst vid universitet eller högskola inte omfattas av undantaget i sin kliniska verksamhet i Region Stockholm.

Anställda som skapat ett datorprogram och andra upphovsrätter i tjänsten ska meddela detta till sin närmaste chef.

För upphovsrättsliga verk finns ingen reglering i lag om lärarundantaget. Det upphovsrättsliga lärarundantaget är baserat på sedvänja, som kan skilja sig mellan olika universitet och högskolor.

7. Dokument och avtal vid innovationsutveckling

Parallellt med innovationsprocessen behöver medarbetaren och chef att säkerställa att rätt avtal upprättas för immateriella rättigheter. Se avsnitt 4.

I detta avsnitt finns stöd för bedömningar och närmare instruktioner om hantering av immateriella rättigheter som uppstår av anställdas innovationer. Det finns också exempelfall för hur dessa instruktioner bör användas. Även förtydligande frågor och svar kring hantering av anställdas immateriella rättigheter är inkluderat. Juridisk rådgivning bör inhämtas vid behov.

7.1 Avtal

Region Stockholm har tagit fram mallar för olika avtal som rekommenderas att användas. Ett syfte är att reglera vilken rätt till resultatet som Region Stockholm ska förvärva, och som kan komma invånare till nytta. Region Stockholm bör verka för att sådana innovationer ska tillkomma Region Stockholm, särskilt då dessa är resultatet av ett projekt som tilldelats medel från Region Stockholm.

Avtal har stor vikt vid samarbetsprojekt då personer kan erhålla olika immaterialrätt till resultatet utifrån var och ens prestation i projektet. Detta kan leda till att Region Stockholm som arbetsgivare exempelvis kan erhålla en nyttjanderätt eller äganderätt till viss del av resultatet i ett samarbetsprojekt utifrån vad en anställd person presterat inom ramen för sin delaktighet i samverkansprojektet som också är en del av anställningen i Region Stockholm.

Det är av stor vikt att det i avtal regleras vem som får äganderätt och/eller nyttjanderätt till det immaterialrättsliga resultatet som kan uppkomma i samarbetsprojektet mellan flera olika arbetsgivare.

I de fall en anställds innovation, som har ett värde för Region Stockholm, tillfaller annan än Region Stockholm- dvs den anställde, finns det risk att Region Stockholm kan anses ha gynnat enskild på ett otillbörligt sätt. Detta skulle i så fall kunna vara i strid med kommunallagens bestämmelser om förbudet att gynna enskild näringsidkare samt bestämmelserna om den kommunala kompetensen.

Mallar finns framtaget för följande avtal, och kan laddas ned på sll.se/innovation

- Fribrev
- Överlåtelseavtal av icke registrerbar rättighet
- Överlåtelseavtal av registrerbar rättighet
- Överlåtelse av ej skyddsbar idé

7.2 Avtal om Fribrev

Ett fribrev är ett avtal mellan Region Stockholm och en anställd om att Region Stockholm inte gör några anspråk på immateriella rättigheter. Med ett fribrev kan den anställde fritt utveckla och kommersialisera innovationen på det sätt den anställde väljer.

Även om uppfinningen inte faller inom ramen för Region Stockholms verksamhetsområde kan det vara aktuellt att upprätta ett fribrev. I bedömningen att upprätta ett fribrev måste flera olika aspekter tas hänsyn till, bland annat ingår att bedöma innovationens utvecklingspotential och att bedöma nyttan för invånarna¹.

Ett avtal om fribrev bör innehålla villkor om att den anställde inte tillåts arbeta med innovationen på arbetstid eller villkor om att använda Region Stockholms utrustning vid utveckling och kommersialiseringen av innovationen.

7.3 Framtagna mallar

De framtagna mallarna för

- Överlåtelseavtal av icke registrerbar rättighet
- Överlåtelseavtal av registrerbar rättighet
- Överlåtelse av ej skyddsbar idé

finns att ladda ned på sll.se/innovation och bör användas i sina sammanhang. I *anvisningar avseende hantering av anställdas immateriella rättigheter vid Region Stockholm* tydliggörs skillnaderna för användningen och respektive mall inleds med en förklaring.

¹ Säkerställ förståelse kring avtal om fribrev genom grunddokumentet *Anvisningar avseende hantering av anställdas immateriella rättigheter vid Region Stockholm* (RS 2020-0470)

8. Fallstudier avseende anställdas innovationer som leder till immateriella rättigheter inom ramen för anställningen

Nedan är exempel på fall där anställda utvecklat något som är eller kan leda till att immateriella rättigheter och där inget avtal finns från början mellan Region Stockholm och den anställde. Fallen är generellt beskrivna och är endast stöd för att förstå rekommendationerna kring immateriella rättigheter som uppkommer inom ramen för anställningen. Varje fall är sedan unikt och bör bedömas som sådant och i samråd med jurist.

8.1 Fallstudie App

En läkare skapar ett datorprogram under sin tjänst som läkare i Region Stockholm. Datorprogrammet är tänkt att användas som planeringsverktyg för verksamheten.

Vilken immaterialrätt kan uppkomma

Ett datorprogram kan uppnå verkshöjd som ett upphovsrättsligt skyddat verk. Upphovsrättsligt skyddat material kan bl.a. vara programkoder, skärmbilder och tillhörande dokumentation i ett datorprogram/applikation. Upphovsrätten skyddar alltså endast den skrivna koden, eller innehållet och figurer i själva programmet.

Datorprogram kan också under vissa förutsättningar utgöra en teknisk lösning som kan vara patenterbar.

Vi utgår i detta exempel från att det endast är frågan om upphovsrätt.

Vem äger och får nyttjanderätt till upphovsrätten?

För att en arbetsgivare ska erhålla upphovsrätt till ett datorprogram enligt upphovsrättslagen, URL, ska arbetstagaren ha tagit fram programmet som ett led i utförandet av sina arbetsuppgifter. Det kan möjligen ifrågasättas om framtagande av ett datorprogram är ett naturligt led i utförande av sin tjänst som läkare. Men om läkarens chef instruerat läkaren att utveckla programmet eller om det framgått i dialog med chefer/ledning att läkaren har i uppdrag att lösa uppgiften med att ta fram datorprogrammet samt arbetsgivaren ger förutsättningar för det genom att tilldela tid, dator och andra hjälpmedel för

PM
2020-11-18Diarienummer
RS 2020-0470-2

framtagandet av datorprogrammet talar det för att Region Stockholm blir ägare till upphovsrätten. I annat fall får Region Stockholm endast en nyttjanderätt.

Skulle det ha gjort någon skillnad om läkaren har en s.k. förenad anställning vid KI?

Nej, det s.k. lärarundantaget som enligt sedvänja gäller även för upphovsrätter (och inte bara vid patent), gäller endast när upphovsrätten uppkommer inom ramen för anställningen vid lärosätet, inte för den kliniska tjänsten vid Region Stockholm.

Sammanfattning:

Det är fråga om upphovsrätt för innehållet i programmet. Under förutsättning att datorprogrammet skapats som ett led i läkarens arbetsuppgifter eller efter en instruktion från sin chef äger Region Stockholm upphovsrätten.

Läkaren anser att denne tagit fram innovationen och vill ha fribrev från Region Stockholm för att själv sälja rättigheterna till ett privat företag som ska utveckla och sätta produkterna på marknaden. Hur överensstämmer det med gällande rätt?

I detta fall bedöms Region Stockholm erhålla en äganderätt till innovationen. Om Region Stockholm skulle meddela att Region Stockholm inte gör någon rätt gällande till innovationen i ett fribrev eller inte är en fråga som får bedömas i det enskilda fallet. Det finns en risk för att Region Stockholm genom att lämna ett fribrev frånhänder sig egendom av värde för Region Stockholm. Detta kan då vara i strid med kommunallagen och även innebära ett sådant stöd som träffas av EU:s statsstödsregler.

8.2 Fallstudie produkt (Patent)

En i Region Stockholm anställd sjuksköterska inom vården uppmärksammar ett behov av en produkt i verksamheten som skulle underlätta vid utförande av vissa moment i vården och har en idé på en produktlösning. Lösningen verkar inte finnas på marknaden idag. Behovet har sjuksköterskan sett i sitt eget arbete i vården. Bedömningen från arbetsgivarens sida är att Region Stockholm skulle ha nytta av en sådan produkt i vården.

Vilken immaterialrätt kan uppkomma?

Patent

Vem äger och får nyttjanderätt till patentet?

Av lagen om rätten till arbetstagares uppfinningar, LAU, framgår att innovationen troligtvis skulle utgöra s.k. "andra tjänsteuppfinningar", dvs. uppfinningar som tillkommit i annat samband med anställningen än i forsknings- och uppfinningsverksamhet. Kravet är att det ska finnas ett samband mellan uppfinningen och anställningen. Exempelvis kan det röra sig om att en uppfinning har kommit till som ett led i tjänsteutövningen, men utan att det är den anställdas huvudsakliga arbetsuppgift att uppfinna. Uppfinningen kan också ha kommit till genom uppslag vid utförandet av arbetsuppgifterna, eller med arbetsgivarens utrustning, material eller know-how. Här har en sjuksköterska kommit på uppfinningen under utförandet av sina arbetsuppgifter varför det troligtvis är frågan om "andra tjänsteuppfinningar" i LAUs mening.

Region Stockholm får troligtvis enligt gällande rätt en nyttjanderätt till andra tjänsteuppfinningar enligt LAU men har företrädesrätt framför andra att förvärva äganderätt till uppfinningen. Om Region Stockholm förvärvar full äganderätt till patentet från den anställda är den anställda berättigad till skälig ersättning för arbetsresultatet.

Sammanfattning:

Det ligger närmast till hands att betrakta uppfinningen som ett patent som sjuksköterskan blir ägare till och där Region Stockholm som arbetsgivare får en nyttjanderätt men med en företrädesrätt att förvärva äganderätten till patent.

9. CHECKLISTA för medarbetare

För att förenkla innovationsarbetet i samband med immateriella rättigheter kan en checklista användas av medarbetare/innovatör.

- Inhämta stöd från chef och innovationsverksamhet så att du får svar på dina frågor.
- Undersök vilken typ av immaterialrätt som din innovation kan leda till.
- Gäller lärarundantaget i ditt fall?
- Skriv ner överenskommelse med chef i ett avtal om vad det är för typ av immaterialrätt som kan uppkomma och hur ägande eller nyttjanderätt till denna uppstår. I detta skede kan det också bli aktuella att upprätta andra typer av avtal, såsom
 - Fribrev
 - Överlåtelseavtal av icke registrerbar rättighet
 - Överlåtelseavtal av registrerbar rättighet
 - Överlåtelse av ej skyddsbar idé
- Fortsätt med innovationsutvecklingen, inkubation och test
- Implementering, och förvaltning av din innovation
- Kontakt och frågor av juridisk karaktär; sll.se/innovation

10. CHECKLISTA för chef och arbetsgivare

För att förenkla innovationsarbetet i samband med immateriella rättigheter kan en checklista användas av chef.

- En innovationsidé delges av en medarbetare till dig som chef.
- Kontakta en innovationsenhet ([länk](#))
- Upprätta en sekretesserinran
- Upprätta vid behov ett samarbetsavtal
- Undersök vilken immaterialrätt som bäst passar på innovationen
- Gäller lärarundantaget i för medarbetaren?
- Upprätta ett avtal med medarbetaren.
 - Fribrev
 - Överlåtelseavtal av icke registrerbar rättighet
 - Överlåtelseavtal av registrerbar rättighet
 - Överlåtelse av ej skyddsbar idé
- Fortsätt med innovationsutvecklingen, inkubation och test
- Implementera, sprid och förvalta innovationen
- Vidare kontakt sll.se/innovation